

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علمی زبانشناسی و زبان‌های خارجی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبانشناسی همگانی

بررسی نامگذاری رسمی و غیر رسمی شهر رشت از دیدگاه زبانشناسی اجتماعی

مؤلف: مینا خداجو یوسفی

استاد راهنما: دکتر بهمن زندی

استاد مشاور: دکتر سید مهدی سمائی

تیرماه ۸۹

الشيء الحسن

تقدیم به :

کلیه استادان که در طی مدت تحصیل از حضورشان تجارب فراوانی کسب کردم، پدر، مادر و همسر که در طی دوران تحصیل اینجانب را مورد حمایت و تشویق خود قرار دادند.

تشکر و قدردانی:

به این وسیله مراتب تشکر و قدردانی خود را از استادان گرامی آقایان دکتر بهمن زندی و دکتر سید مهدی سمائی به عنوان استادان راهنما و مشاور و کلیه کسانی که اینجانب را در این تحقیق یاری کردند اعلام می‌دارم .

فهرست مطالب

عنوان ..... شماره صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

۱- مقدمه	۱
۱-۱- بیان مسئله	۱
۱-۲- مکان تحقیق	۱
۱-۳- اهداف	۱
۱-۴- فرضیه‌ها	۱
۱-۵- اهمیت تحقیق	۲
۱-۶- گستره تحقیق	۲
۱-۷- واژگان کلیدی	۴
۱-۷-۱- جامعه شناسی زبان	۴
۱-۷-۲- نام شناسی	۴
۱-۷-۳- زبان و هویت	۴
۱-۷-۴- زبان و جنسیت	۶
۱-۷-۵- نامگذاری و مشاهیر	۷

فصل دوم: پیشینه تحقیق و چارچوب نظری

۲- مقدمه	۹
۲-۱- پیشینه تحقیق	۹
۲-۲- چارچوب نظری	۱۱
۲-۲-۱- زبان	۱۱
۲-۲-۲- جامعه شناسی زبان	۱۴
۲-۲-۳- نام شناسی	۱۶
۲-۲-۴- هویت	۱۸
۲-۲-۴-۱- عوامل موثر در هویت محلی رشت	۱۸
۲-۲-۴-۱-۱- جغرافیای طبیعی	۱۹
۲-۲-۴-۱-۲- بیلاقات	۲۰
۲-۲-۴-۱-۳- فراورده‌های کشاورزی و دامی	۲۱

- ۲۱-۱-۴-۲-۲-۲- جلوه های فرهنگی شهر رشت ۲۱
- ۲۱-۱-۴-۲-۲- مطبوعات ۲۱
- ۲۱-۱-۴-۲-۲- تئاتر ۲۱
- ۲۲-۱-۴-۲-۲- سینما ۲۲
- ۲۲-۱-۴-۲-۲- زبان ۲۲
- ۲۴-۱-۴-۲-۲- شغل و حرفه مردم رشت ۲۴
- ۲۴-۱-۴-۲-۲-۱- فهرست جاذبه گردشگری شهر رشت ۲۴
- ۲۴-۱-۴-۲-۲-۲- فهرست جاذبه های فرهنگی، تاریخی رشت ۲۴
- ۲۵-۱-۴-۲-۲-۳- فهرست مشاهیر رشت و گیلان ۲۵
- ۲۵-۲-۴-۲-۲- عوامل موثر در هویت ملی شهر رشت ۲۵
- ۲۹-۳-۴-۲-۲- عوامل موثر در هویت فراملی شهر رشت ۲۹
- ۳۰-۱-۳-۴-۲- جهانی شدن و فرهنگ ۳۰
- ۳۰-۲-۳-۴-۲- تأثیر جهانی شدن و حجاب ۳۰
- ۳۱-۵-۲-۲- زبان و جنسیت ۳۱
- ۳۳-۱-۵-۲-۲- زبان شناسی جنسیت و زیر شاخه های آن ۳۳
- ۳۵-۶-۲-۲- مشاهیر و نامگذاری ۳۵
- ۳۷-۱-۶-۲-۲- تحقیقات انسان شناختی در خصوص نام ۳۷
- ۳۸-۲-۶-۲-۲- تحول نامگذاری کودکان تهرانی ۱۳۷۵-۱۳۴۵ ..... ۳۸

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

- ۴۱-۳- مقدمه ۴۱
- ۴۱-۲-۳- روش تحقیق ۴۱
- ۴۱-۳-۳- جامعه آماری ۴۱
- ۴۱-۴-۳- حجم نمونه ۴۱
- ۴۱-۵-۳- شیوه گردآوری اطلاعات ۴۱
- ۴۱-۶-۳- ابزار پژوهش ۴۱
- ۴۱-۷-۳- روش های آماری تحلیل داده ها ۴۱

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۴- مقدمه	۴۴
۴-۱- بررسی داده‌های به دست آمده	۴۵
۴-۲- تجزیه و تحلیل استنباطی داده‌ها و نتایج	۸۷

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و بحث

۵- مقدمه	۹۴
۵-۱- نتیجه‌گیری	۹۴
۵-۲- محدودیت‌ها	۱۰۰
۵-۳- پیشنهادات	۱۰۰
منابع فارسی	۱۰۱
منابع انگلیسی	۱۰۱
سایت‌ها	۱۰۲
چکیده انگلیسی	۱۰۳

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۴۵	جدول شماره ۱. مشاغل
۴۷	جدول شماره ۲. معابر
۴۹	جدول شماره ۳. مدارس
۵۱	جدول شماره ۴. مجموع یافته ها
۵۳	جدول شماره ۵. مشاغل (جنسیت)
۵۵	جدول شماره ۶. معابر (جنسیت)
۵۷	جدول شماره ۷. مدارس (جنسیت)
۵۹	جدول شماره ۸. مشاغل، معابر و مدارس (جنسیت)
۶۱	جدول شماره ۹. فراهوزه رسمی و غیر رسمی (جنسیت)
۶۳	جدول شماره ۱۰. مشاغل (هویت)
۶۵	جدول شماره ۱۱. معابر (هویت)
۶۷	جدول شماره ۱۲. مدارس (هویت)
۶۹	جدول شماره ۱۳. فراهوزه رسمی و غیر رسمی (هویت)
۷۱	جدول شماره ۱۴. مشاغل، معابر و مدارس (هویت)
۷۳	جدول شماره ۱۵. مشاغل - مشاهیر (گذشته و معاصر)
۷۵	جدول شماره ۱۶. معابر - مشاهیر (گذشته و معاصر)
۷۷	جدول شماره ۱۷. مدارس - مشاهیر (گذشته و معاصر)
۷۹	جدول شماره ۱۸. فراهوزه رسمی و غیر رسمی (گذشته و معاصر)
۸۱	جدول شماره ۱۹. مشاغل، مدارس و معابر (مشاهیر)
۸۳	جدول شماره ۲۰. مشاغل، مدارس و معابر (طبیعت)
۸۵	جدول شماره ۲۱. فراهوزه رسمی و غیر رسمی (طبیعت)
۸۷	جدول شماره ۲۲. آمار استنباطی کای دو (متغیر هویت)
۸۸	جدول شماره ۲۳. آمار استنباطی کای دو (متغیر هویت)
۸۹	جدول شماره ۲۴. آمار استنباطی کای دو (متغیر مشاهیر)
۹۰	جدول شماره ۲۵. آمار استنباطی کای دو (متغیر مشاهیر)
91	جدول شماره ۲۶. آمار استنباطی کای دو (متغیر جنسیت)
۹۲	جدول شماره ۲۷. آمار استنباطی کای دو (متغیر جنسیت)

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۴۶.....	نمودار میله ای شماره ۱-۱ مشاغل.....
۴۶.....	نمودار دایره ای شماره ۱-۲ مشاغل.....
۴۸.....	نمودار میله ای شماره ۲-۱ معابر.....
۴۸.....	نمودار دایره ای شماره ۲-۲ معابر.....
۵۰.....	نمودار میله ای شماره ۳-۱ مدارس.....
۵۰.....	نمودار دایره ای شماره ۳-۲ مدارس.....
۵۲.....	نمودار میله ای شماره ۴-۱ مشاغل، معابر و مدارس.....
۵۲.....	نمودار دایره ای شماره ۴-۲ مشاغل، معابر و مدارس.....
۵۴.....	نمودار میله ای شماره ۵-۱ مشاغل (جنسیت).....
۵۴.....	نمودار دایره ای شماره ۵-۲ مشاغل (جنسیت).....
۵۶.....	نمودار میله ای شماره ۶-۱ معابر (جنسیت).....
۵۶.....	نمودار دایره ای شماره ۶-۲ معابر (جنسیت).....
۵۸.....	نمودار میله ای شماره ۷-۱ مدارس (جنسیت).....
۵۸.....	نمودار دایره ای شماره ۷-۲ مدارس (جنسیت).....
۶۰.....	نمودار میله ای شماره ۸-۱ مشاغل، معابر و مدارس (جنسیت).....
۶۰.....	نمودار دایره ای شماره ۸-۲ مشاغل، معابر و مدارس (جنسیت).....
۶۲.....	نمودار میله ای شماره ۹-۱ فراحوزه رسمی و غیر رسمی (جنسیت).....
۶۲.....	نمودار دایره ای شماره ۹-۲ فراحوزه رسمی و غیر رسمی (جنسیت).....
۶۴.....	نمودار میله ای شماره ۱۰-۱ مشاغل (هویت).....
۶۴.....	نمودار دایره ای شماره ۱۰-۲ مشاغل (هویت).....
۶۶.....	نمودار میله ای شماره ۱۱-۱ معابر (هویت).....
۶۶.....	نمودار دایره ای شماره ۱۱-۲ معابر (هویت).....
۶۸.....	نمودار میله ای شماره ۱۲-۱ مدارس (هویت).....
۶۸.....	نمودار دایره ای شماره ۱۲-۲ مدارس (هویت).....
۷۰.....	نمودار میله ای شماره ۱۳-۱ فراحوزه رسمی و غیر رسمی (هویت).....
۷۰.....	نمودار دایره ای شماره ۱۳-۲ فراحوزه رسمی و غیر رسمی (هویت).....

- نمودار میله ای شماره ۱-۱۴مشاغل، معابر و مدارس(هویت) ۷۲
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۴ مشاغل، معابر و مدارس(هویت) ۷۲
- نمودار میله ای شماره ۱-۱۵ مشاغل- مشاهیر(گذشته و معاصر) ۷۴
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۵ مشاغل- مشاهیر(گذشته و معاصر) ۷۴
- نمودار میله ای شماره ۱-۱۶معابر- مشاهیر(گذشته و معاصر)..... ۷۶
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۶ معابر-مشاهیر(گذشته و معاصر)..... ۷۶
- نمودار میله ای شماره ۱-۱۷ مدارس- مشاهیر(گذشته ومعاصر)..... ۷۸
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۷ مدارس- مشاهیر(گذشته و معاصر)..... ۷۸
- نمودار میله ای شماره ۱-۱۸ فراحوزه رسمی و غیر رسمی(گذشته و معاصر) ۸۰
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۸ فرا حوزه رسمی و غیر رسمی (گذشته و معاصر)..... ۸۰
- نمودار میله ای شماره ۱-۱۹ مشاغل، مدارس ومعابر(مشاهیر)..... ۸۲
- نمودار دایره ای شماره ۲-۱۹ مشاغل، مدارس و معابر(مشاهیر)..... ۸۲
- نمودار میله ای شماره ۱-۲۰ مشاغل، مدارس ومعابر(طبیعت)..... ۸۴
- نمودار میله ای شماره ۲-۲۰ مشاغل، مدارس و معابر(طبیعت)..... ۸۴
- نمودار میله ای شماره ۱-۲۱ فراحوزه رسمی و غیر رسمی(طبیعت) ۸۶
- نمودار دایره ای شماره ۲-۲۱ فراحوزه رسمی و غیر رسمی(طبیعت)..... ۸۶

چکیده

در این تحقیق به بررسی نامگذاری رسمی و غیر رسمی شهر رشت از دیدگاه جامعه‌شناسی زبان پرداخته شده است. بدین منظور سه حوزه مشاغل، مشتمل بر (۵۲۴۰) شغل، معابر مشتمل بر (۲۶۹۸) معبر و تعداد (۴۱۶) مدرسه انتخاب شدند با توجه به متغیرهای (هویت، جنسیت، مشاهیر و مولفه‌های ملی، فرا ملی، محلی، مذکر، مونث، خانوادگی، اصطلاحات خویشاوندی) و همچنین گذشته و معاصر گرا بودن اسامی، مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین برای تحلیل داده‌ها از دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. این پژوهش نشان داد اسامی مشاغل، معابر و مدارس به مقوله انسان مدار گرایش دارند. در خصوص متغیر جنسیت اسامی مشاغل، معابر و مدارس، به نام‌های خانوادگی گرایش دارند. در خصوص متغیر هویت اسامی مشاغل، معابر و مدارس، هم در نامگذاری‌های غیر رسمی و هم در نامگذاری‌های رسمی بیشتر از مولفه‌های هویت ملی استفاده شده است. هنگام استفاده از نام مشاهیر در نامگذاری مشاغل، معابر و مدارس در شهر رشت، گرایش به مشاهیر گذشته است. همچنین مردم و مسولان رسمی شهر رشت در زمینه نامگذاری از طریق نامهای طبیعت بنیاد، به طبیعت گیاهی گرایش دارند.

کلیدواژه‌ها: جامعه‌شناسی، نام‌شناسی، هویت، جنسیت، مشاهیر

«فصل اول»

کلیات تحقیق

1- مقدمه

رشت از شهرهای استان گیلان در شمال ایران است. جمعیت این شهر ۶۵۴۱۶۴ نفر (برآورد ۱۳۸۵) و مرکز آن کلانشهر رشت است. شهر رشت در مختصات جغرافیایی در ۴۹ درجه ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی واقع شده و فاصله آن از تهران ۳۲۵ کیلومتر می‌باشد. این شهر از شمال به دریای خزر و بندر انزلی، از جنوب به شهر رودبار، از شرق به شهرستان‌های سیاهکل و آستانه اشرفیه و از غرب به شهرستان‌های فومن، صومعه سرا و شفت منتهی می‌شود.

۱-۱- بیان مسئله

در این تحقیق سعی داریم نامگذاری‌های رسمی و غیر رسمی در سه حوزه مشاغل، معابر و مدارس را مورد بحث و بررسی قرار دهیم. همچنین به بررسی نامگذاریها در هفت مقوله انسان مدار، طبیعت جانوری و گیاهی، مکان مدار، شیء مدار، انتزاعی، معنوی، زمان مدار و مشاغل-نهادها در قالب سه متغیر هویت، جنس، معاصر و گذشته گرا و زیر مقوله های ملی، فرا ملی و محلی در سطح شهر رشت خواهیم پرداخت که در فصل‌های بعدی به طور مفصل به آنها اشاره خواهد شد. همچنین در ادامه این فصل به بررسی علم زبانشناسی و شاخه‌های آن می‌پردازیم.

۱-۲- مکان تحقیق

با توجه به مطالب ارائه شده در بخش مقدمه، مکان تحقیق شهر رشت می‌باشد.

۱-۳- اهداف

هدف از انجام این تحقیق، مشخص نمودن گرایش های نامگذاری‌های رسمی و غیر رسمی از منظر هویت (ملی، فراملی و محلی) و متغیر جنسیت (مونث و مذکر) و نوع مشاهیر در شهر رشت می‌باشد.

۱-۴- فرضیه‌ها

۱. در شهر رشت، در نامگذاری‌های رسمی، از مولفه هویت ملی استفاده شده است.
۲. در شهر رشت، در نامگذاری‌های غیر رسمی، از مولفه هویت محلی استفاده شده است.
۳. در شهر رشت، نامگذاری‌های رسمی براساس مشاهیر گذشته است.
۴. در شهر رشت، نامگذاری‌های غیر رسمی براساس مشاهیر معاصر است.
۵. در شهر رشت، نامگذاری‌ها بیشتر به نام‌های مذکر گرایش دارد.

۱-۵- اهمیت تحقیق

آشنا شدن با چگونگی نامگذاری اماکن و میزان کاربرد انواع نامگذاری‌ها براساس فرهنگ موجود در این شهر، اطلاعات مفید و مهمی را ارائه خواهد داد و علاقمندان به این پژوهش با اطلاع از نتایج آن و با توجه به هویت خود، می‌توانند در انتخاب اسامی آگاهانه‌تر اقدام نمایند.

۱-۶- گستره تحقیق

در این تحقیق به بررسی نامگذاری در سه حوزه مشاغل، معابر و مدارس پرداخته شده است. در حوزه مشاغل با استفاده از کتاب مشاغل شهر رشت تعداد ۵۲۴۰ شغل انتخاب شد که در ده گروه زیر تقسیم بندی نمودیم.

۱- آموزشی

۲- فرهنگی

۳- پوشاک

۴- کیف و کفش

۵- آرایشی و زیبایی

۶- درمانی و سلامت

۷- منزل و لوازم خانگی

۸- خدمات ساختمان

۹- مسافرتی و گردشگری

۱۰- خدمات خودرو

همچنین به بررسی این داده‌ها در ۷ مقوله انسان مدار، طبیعت جانوری و گیاهی، مکان مدار، شی مدار، انتزاعی و معنوی، زمان مدار، مشاغل و نهادها پرداختیم. سپس به بررسی این حوزه با توجه به متغیرهای جنسیت، متغیر هویت و مشاهیر (معاصر و گذشته) پرداخته شد.

در حوزه معابر نیز از نقشه شهر رشت مربوط به سال ۱۳۸۸ استفاده شد. تعداد ۲۶۹۸ معبر انتخاب شد که در شش گروه محله، میدان، بلوار، خیابان، سه راه، چهارراه و کوچه تقسیم بندی شد و همانند حوزه مشاغل در ۷ مقوله انسان مدار، طبیعت جانوری و گیاهی، مکان مدار، شی مدار، انتزاعی و معنوی، زمان مدار، مشاغل و نهادها را مطابق جدول زیر طبقه بندی نمودیم. سپس به بررسی حوزه معابر با توجه به متغیرهای جنسیت، هویت و مشاهیر (معاصر و گذشته) پرداخته شد.

در حوزه مدارس نیز از اسناد کتابخانه‌ای استفاده شد. تعداد ۴۱۶ مدرسه انتخاب شد که در ۲۳ گروه به شرح زیر تقسیم بندی شد و مانند حوزه مشاغل و معابر در ۷ مقوله انسان مدار، طبیعت جانوری و گیاهی، مکان‌مدار، شی مدار، انتزاعی و معنوی، زمان مدار، مشاغل و نهادها بررسی نمودیم.

۱. ابتدایی دخترانه دولتی منطقه یک
  ۲. مدارس ابتدایی دخترانه دولتی منطقه دو
  ۳. ابتدایی پسرانه دولتی منطقه یک
  ۴. ابتدایی پسرانه دولتی منطقه دو
  ۵. ابتدایی پسرانه غیردولتی منطقه یک
  ۶. ابتدایی پسران غیردولتی منطقه دو
  ۷. ابتدایی دخترانه و پسرانه دولتی منطقه یک
  ۸. راهنمایی پسران دولتی منطقه یک
  ۹. راهنمایی پسران دولتی منطقه دو
  ۱۰. راهنمایی دختران دولتی منطقه یک
  ۱۱. راهنمایی دختران دولتی منطقه دو
  ۱۲. راهنمایی پسران غیردولتی منطقه یک
  ۱۳. راهنمایی پسران غیردولتی منطقه دو
  ۱۴. راهنمایی دختران غیردولتی منطقه دو
  ۱۵. راهنمایی دختران غیردولتی منطقه یک
  ۱۶. متوسطه پسران دولتی منطقه یک
  ۱۷. متوسطه پسران دولتی منطقه دو
  ۱۸. متوسطه دختران دولتی منطقه یک
  ۱۹. متوسطه دختران دولتی منطقه دو
  ۲۰. متوسطه و پیش دانشگاهی دختران غیردولتی منطقه دو
  ۲۱. هنرستان دختران - پسران دولتی منطقه یک
  ۲۲. هنرستان دختران - پسران دولتی منطقه دو
  ۲۳. هنرستان دختران - پسران غیردولتی منطقه یک
- همچنین در حوزه مدارس نیز به بررسی متغیر جنسیت، متغیر هویت و مشاهیر (معاصر و گذشته) پرداخته شد.

پس از بررسی این سه حوزه در متغیرهای هویت، جنسیت و مشاهیر و زیر مقوله های (ملی، فرا ملی، محلی، مذکر، مونث، خانوادگی، اصطلاحات خویشاوندی) و گذشته یامعاصر گرا بودن اسامی به تجزیه و تحلیل اطلاعات آنها از طریق تحلیل آمار توصیفی و آمار استنباطی استنباطی پرداخته شد که در فصل چهارم به طور مفصل به آن پرداخته می شود.

۱-۷-۱- واژگان کلیدی:

۱-۷-۱- جامعه شناسی :

جامعه‌شناسی زبان به مطالعه زبان در یک جامعه خاص می‌پردازد و ارتباط زبان را با هنجارهای اجتماعی و نقش‌های اجتماعی به بررسی می‌گذارد. در این میان واژه‌های فرهنگی یک جامعه برای «جامعه‌شناسی زبان» از اهمیت زیادی برخوردار است. عناصر و واژه‌های فرهنگی، اقلام مقید به فرهنگ خاصی‌اند. (شیرازی، ۱۳۸۵)

۱-۷-۲- نام شناسی:

شاخه ای از زبان شناسی است که به بررسی نام‌ها می‌پردازد. به عبارت دیگر، علمی است که به مطالعه نام‌ها می‌پردازد. (نخعی، ۱۳۴۹)

۱-۷-۳- هویت:

سازوکار زبان یکی از معدود ابزارهای باقی مانده برای ایجاد هویت است. زبان عامل ارتباطی است که می‌تواند دو یا چند هویت را به یکدیگر متصل کند ولو اینکه این اتصال شکل مجازی داشته باشد و از خلال شبکه‌ای الکترونیک انجام بگیرد. اما زبان در عین حال تنها امکان جاری شدن یک اندیشه در اندیشه‌ای دیگر است، پیوند خوردن میان آنها و سازمان‌یافتگی‌شان به صورت یک کنش کالبدی اجتماعی. از این رو امروز تقریباً هیچ استراتژی هویتی را نمی‌توان در نظر گرفت که از خلال یک استراتژی زبان‌شناختی عبور نکند.

احمد اشرف^۱ در تحلیل و تعریف هویت می‌نویسد: «هویت به معنی هستی و وجود است؛ چیزی که وسیله شناسایی فرد باشد؛ یعنی مجموعه خصایل فردی و خصوصیات رفتاری که از روی آن فرد به عنوان یک گروه اجتماعی شناخته شود و از دیگران متمایز گردد. هویت ملی و قومی از انواع هویت جمعی است و به معنای احساس همبستگی بزرگ ملی و قومی، آگاهی از آن، احساس وفاداری به آن و فداکاری در راه آن است. هویت ملی و قومی مانند هویت فردی، در کشاکش تصور ما از دیگران شکل می‌گیرد، بنابراین

---

^۱ - Ahmad Ashraf

خودآگاهی از هستی ما با آگاهی از هستی دیگران همراه است. ما و بیگانگان دو روی یک سکه اند و یکی بدون دیگری بی معنا است.» (فلاحی، ۱۳۸۷)

مهمترین کارکرد هویت، ایجاد پیوستگی و همانندی است. در شکل دهی، ساماندهی و سازماندهی هویت هر فرد، دو عنصر دخالت دارد که عبارتند از، تعریف ما از خود و تعریف ما از دیگران. نکته قابل توجه آن است که هویت در هر سطحی، در مقابل غیر مطرح می شود. ویژگی دیگر هویت چند لایه ای بودن است. برخورداری از هویتی منسجم سبب می شود تا فرد نسبت به وقایع و حوادث اطراف خود موضع واحدی را با در دست داشتن معیارهای واحد، در پیش بگیرد. (حاجیانی، ۱۳۷۹: ۱۹۶)

هویت از زوایای مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفته و انواع مختلف دارد. در این مقاله تنها به موضوع هویت فرهنگی وزیر شاخه آن یعنی هویت ملی پرداخته می شود. فرهنگ بیشتر با فرایندهای ناخودآگاه در ارتباط است اما هویت با هنجاری از تعلق در ارتباط است که الزاما خودآگاه است. زیرا که بر تضادهایی نمادی مبتنی است. هویت فرهنگی، بر ایند کنش های متقابل گوناگونی را که بین شخص و محیط اجتماعی دور و نزدیک او صورت می گیرد، نشان می دهد. هویت فرهنگی شکلی از مقوله بندی تمایز «ما-آنان» میباشد که بر تفاوت فرهنگی مبتنی است. (کوش، دنی، ۱۳۸۲: ۱۴ و ۲۷) نظام فرهنگی به افراد یک گروه و جامعه، هویت فرهنگی می بخشد و از نظر مکزی^۱ «هویت ملی» یکی از چهار نوع اصلی هویت فرهنگی است که از قرن نوزدهم برجای مانده است و سه نوع دیگر آن هویت نژادی، هویت دینی و هویت طبقه ای هستند. (رزازی فر، ۱۳۷۹: ۱۰۵)

مهمترین نوع از انواع هویت، هویت ملی است. زیرا در حوزه فرهنگ، اجتماع، سیاست و حتی اقتصاد نقشی تعیین کننده دارد. به عبارت دیگر هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مشروع ترین سطح هویت در تمامی نظام های اجتماعی است. اهمیت هویت ملی نسبت به سایر انواع هویت جمعی در تاثیر بسیار آن بر حوزه های متفاوت زندگی در هر نظام اجتماعی است و یا به قدرت حاکم مشروعیت می دهد و بر میزان نفوذ آن می افزاید.

هویت ملی در حوزه های سیاسی و فرهنگی و اجتماعی و حتی اقتصادی جامعه نقش تعیین کننده ای دارد. برخی هویت ملی را با خلق و خوی و طبیعت ثانوی، ویژگی و منش ملی مترادف و یکی می دانند. (احمد اشرف، ۱۳۷۸: ۵۳۳).

هویت ملی فرآیند پاسخگویی آگاهانه یک ملت به پرسش هایی پیرامون خود، گذشته، کیفیت، زمان، تعلق، خاستگاه اصلی و دائمی، حوزه تمدنی، جایگاه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ارزش های ملهم از هویت تاریخی خود است. (حاجیانی: ۱۹۷) به عبارتی، جامع ترین هویت جمعی نزد مردم، هویت ملی نامیده

---

^۱ - Makenzi

می شود و نوعی احساس پایبندی، دلبستگی و تعهد به اجتماع ملی (عام) است و جزیی از هویت فرد است. (رزازی فر، ۱۳۷۹: ۱۰۳).

اگر هویت ملی را نوعی احساس ملی یا ناسیونالیسم بنامیم، تعریف ارائه شده از آن عبارت است از وجود احساس مشترک یا وجدان و شعور جمعی در میان عده ای از انسان ها که یک واحد سیاسی یا ملت را می سازند. این وجدان جمعی است که در درون شخصیت افراد حاضر در جامعه و بین آنها و گذشتگان و اسلافشان رابطه و دلبستگی هایی ایجاد می کند و روابط و مناسبات آنها را با هم و با سایر ملل رنگ می-دهد و آمال و آرمانهای آنان را به هم نزدیک و منطبق می سازد. (هرمیداس باوند، ۱۳۷۷)

صاحب نظرانی مانند منتسکیو^۱ و کنت^۲، مفاهیم و شاخص هایی مانند: نیروی برتر، وحدت و انسجام، احساس عاطفی و جوه مشترک را برای توصیف هویت ملی به کار برده اند. به طوری که منتسکیو با اشاره به «روح کلی» معتقد است که یک نظام اجتماعی پایدار نمی ماند مگر آنکه احساس عاطفی متناسب با آن در نزد مردم وجود داشته باشد. (ریمون آرون، ۱۳۶۵: ۱۳۱ و ۳۴۸). کنت نیز هویت ملی را نوعی «اجماع اجتماعی» می داند: «آدمیان با پیوند اعتقادات مشترک و از راه هدفی که همگی بدان عشق می ورزند، با هم متحد می گردند» (لوئیس ویرث، ۱۳۷۳: ۲۰۱). وبر در تعریف خود از هویت ملی بر «رفتار معطوف به ارزش» تاکید می ورزد و دورکیم «عاطفه جمعی و وجدان جمعی» را مطرح می کند. (وبر، ۱۳۶۷: ۷۱).

هویت ملی دارای ابعاد و عناصر متعدد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، دینی، فرهنگی یا میراث فرهنگی و زبانی و ادبی است. در واقع این ابعاد پیوندی هویت ملی هستند که موجب شکل گیری و پایداری اشتراکات یک ملت می شود.

هویت ملی به عنوان پدیده ای سیاسی و اجتماعی نوزاد عصر جدید است و به عنوان یک مفهوم علمی، از ساخته های تازه علوم اجتماعی است که از نیمه دوم قرن کنونی به جای مفهوم «خلق و خوی ملی» رواج گرفته است. (تاجیک، ۱۳۷۹: ۱۶۱) (سایت آفتاب)

۴-۷-۱- جنسیت:

یکی از میان رشته های بسیار جذاب و پر کاربرد حوزه ی زبان شناسی اجتماعی بررسی های مربوط به مسئله ی زبان و جنسیت است. در این حوزه مطالعاتی رابطه ی زبان و جنسیت دستخوش سیاست های زبانی خاص است که ریشه در فرهنگ و سنت جامعه دارد. بررسی ابعاد جنسیتی زبان یکی از موارد پژوهشی نو در تمام جهان است. ([www. Zabanshenasi.org](http://www.Zabanshenasi.org))

^۱ - Mentsico

^۲ - Cont

تفاوت‌های اجتماعی، به تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی محدود نمی‌شود. این تفاوت‌ها ممکن است تابع جنسیت افراد نیز باشند. دانشمندان در این دو حوزه دو نوع تفاوت زبان را بر حسب جنسیت گویشور، شناسایی کرده‌اند: تفاوت انحصاری و ترجیحی. تفاوت جنسیتی انحصاری عبارت است از گونه‌های گفتاری کاملاً متفاوت مردان و زنان در یک جامعه معین. در برخی از جوامع زن یا مرد ممکن است معمولاً مجاز به صحبت به گونه جنس مخالف نباشد مانند جوامع سرخپوستی که تفاوت زنان و مردان، از عناصر زبانی واحد، یا گویشوران زبانی دیگر انعکاس می‌یابد. (www.linguist87.blogfa.com)

۵-۷-۱- مشاهیر:

بی‌شک نامگذاری در هر جامعه‌ای بیانگر نگرش، رویاها، اعتقادات، خصوصیات فرهنگی، قومی و اجتماعی محیطی است که بدان تعلق دارد. به عبارت دیگر نامها و اسامی در هر جامعه و در هر برهه‌ای از زمان میتواند منعکس‌کننده فرهنگ و باورهای مسلط در آن زمان باشد به عنوان مثال پس از جنبش‌های دینی و مذهبی در طول تاریخ، اغلب شاهد اقبال مردم به سوی دین و مذهب بوده‌ایم که این رویکرد، در بکارگیری نام مشاهیر و بزرگان دینی متبلور میشود. در واقع روند نامگذاریها در طول تاریخ میتواند گواه روشن و واضحی از اوضاع فرهنگی و فکری مردم آن دوره و فضای اجتماعی مسلط آن عصر باشد. (www.sedayea.ir/section147)

«فصل دوم»

پیشینه تحقیق و چارچوب نظری